

C
13649

BOLGÁR ELEK

A KAPITALIZMUS FEJLŐDÉSÉNEK
ALAPVETŐ KÉRDÉSEI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN
A SZOVJET TÖRTÉNETI IRODALOM FÉNYÉNÉL

KÜLÖNLENYOMAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁRSADALMI-TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK
KÖZLEMÉNYEIBŐL

1954

C13649

R₂

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1954. évi A. 6048 sz.

R
1965

ALA
A

A
eredete
viszony
azonban
sohasem
történel
ban kif

Ha
akkor ne
vés egyi
XVIII. s

Jel
nyokat l
nak »a f
tását és
a földes
»szabad
tani a gy
tétel min
illeti, leg
dének a

* A
elhangzott
¹ L
Szikra. 19
² E
³ I

1 II. Osz

A KAPITALIZMUS FEJLŐDÉSÉNEK ALAPVETŐ KÉRDÉSEI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN A SZOVJET TÖRTÉNETI IRODALOM FÉNYÉNÉL*

BOLGÁR ELEK akadémikus

1. A kapitalizmus keletkezésének kérdése az Egyesült Államokban

I.

A kapitalizmus keletkezése az Egyesült Államokban problematikus, eredete mintha kivétel volna az alól a törvény alól, amely szerint a kapitalista viszonyok még a feudális rendszer méhében keletkeztek. Az Egyesült Államok azonban olyan ország, — Engels szavai szerint — »amely a feudalizmust sohasem ismerte, amely kezdettől polgári alapokon fejlődött«. ¹ »Itt a történelem a burzsoá rendszer elemeivel kezdődik, amint azok a XVII. században kifejlődtek.« ²

Ha tehát magán az amerikai talajon nem fejlődött ki a feudalizmus, akkor nem volt csekély kísérlet behozni ezt európai országokból és ez a törekvés egyike volt az angol és holland gyarmatpolitika főfeladatainak a XVII—XVIII. században északamerikai birtokaik tekintetében.

Jellemző erre I. Károly angol királynak az a kísérlete, hogy feudális viszonyokat létesítsen Maryland államban. 1632-ben engedélyezte Lord Baltimore-nak »a fentnevezett tartomány bármely részén nemesi birtokok (manor) alapítását és minden nemesi birtokon a földesúri bíróság (úriszék) működését. . . a földesúri bíróság minden jellegzetes tulajdonságával«. A király igyekezett a »szabad és közös« (free and common soccage) ³ jobbágymunkát meghonosítani a gyarmatokon. A földbirtok alapja »nem a lovagi hatalom, hanem eskütétel minden szolgálat ellenében«. Ami azonban Lord Baltimore kötelezettségét illeti, legfontosabb »a nevezett területen feltalálható arany és ezüstérc egyötödének a király számára való beszolgáltatása. . . .«

* A M. T. Akadémia II. osztályának 1953. szeptember 28-án tartott felolvasó ülésén elhangzott előadás.

¹ Lásd Engels levele 1892. december 31-én Sorgehoz. Marx—Engels Válogatott Levelek. Szikra. 1950. 530. old.

² Engels: A munkásosztály helyzete Angliában. 46, 47. old. oroszul.

³ Lásd Jefimov: K isztórii Kapitalizma v. SzSA. 27, 33, 291. old.

Tekintettel arra, hogy a földbirtoknak »ez a formája csak a névleges legfőbb tulajdonosnak tett hűségeskü által különbözött a teljesen feudális tulajdontól«, az angol feudalizmus Amerikában nem a legtisztább formájában valósult meg. A jobbágymunka (soccage) valóban »fennállott még Angliában a középkorban, azonban a földesúrtól kisebb függésben, mint a feudális birtoklás más formáinál«.

II.

Az Újvilág előbb nem alanya, hanem tárgya volt a kapitalizmusnak. Amerika felfedezése nagy befolyással volt az európai kapitalizmus fejlődésére, mely céljai érdekében behatolt az új tengerentúli területekre. Sőt azt lehet mondani, hogy a legnagyobb földrajzi felfedezések s közöttük Amerikáé is, bizonyos mértékben az európai kapitalizmus fejlődésének következménye a XV. század vége táján. Marx szavai szerint: »az arany volt az a mágikus szó, amely a spanyolokat az Atlanti Óceánon keresztülhajtotta. Az aranyat elsőként követelte a fehér ember, alighogy a most felfedezett partra lépett«.¹ A nyugateurópai hatalmaknak a kereskedelemi monopóliumért vívott harcában létesültek ezeken a területeken az északamerikai gyarmatok. Így alapította 1584-ben az ismert angol kalóz, Walter Raleigh Virginiát. A hollandok gyarmati hegemoniájuk idején alapították Új-Amsterdamot, a későbbi New-Yorkot. Azt a körülményt azonban, hogy a legvégén Anglia győzedelmeskedett versenytársai felett és meghódította azokat a területeket, amelyeken kialakult a 13 gyarmat, a későbbi Egyesült Államok csírája, — ezt a körülményt is a kapitalizmus fejlődése okozta.

Marx bebizonyította, hogy »a holland kereskedelmi világalom hanyatlásának története annak története, hogyan rendeli alá magának az ipari tőke a kereskedelmi tőkét«.²

A kapitalista államok ipari hatalma pedig részben a gyarmati kizsákmányolásból fejlődött ki. Azonban ugyanaz a kapitalizmus alakította ki a feltételeket Angliában azoknak a rétegeknek az üldözésére, amelyek kénytelenek voltak kivándorolni Észak-Amerikába és itt megvetették az angol gyarmatosítás alapjait. Ez a gyarmatosítás igen különböző jellegű volt: az angol gyarmatosok között többségben voltak a kereskedők, iparosok és farmerek, akik azért telepedtek át Amerikába, hogy viszonylag szabad életfeltételeket érjenek el. Ehhez nekik meg kellett »tisztítaniok« az északamerikai kontinenst az indiánoktól, akik ellenállást tanúsítottak a fehéreknek Amerikába való behatolásával szemben.

¹ Marx és Engels művei. XVI. kötet. I. rész. 442. old. oroszul.

² Marx: Tőke III. k. 376. old.

amerikai
hanem
írja, »fél
kaiból á
részben
meg. Így
nagybirt
előfeltéte
milliárdos
»az amer
ismeretes
földbirtok
látlan, a
Mint meg
volt; min
ket ágyúk
zatos alán
voltak ne
Azon
nem érte
professzor
ezt a kérd
hogy Ame
kivételével
és nem r
behozatal
nemesi bi
azonban
»tulajdon
történész
tokról: »
(»The Am
Virginiába
Jefimov a
mutat rá
rendszer, a

¹ A.
² Lásd
(Fos

III.

Ilyen feltételek mellett importálták az angol feudalizmust az észak-amerikai gyarmatokra.¹ Szemmelláthatólag azonban nem ezt az egy formáját, hanem más formáit is. Maga Maryland is, mint C. Beard amerikai történész írja, »félfeudális birtok lett, amely részben hatalmas földesurak földbirtokaiból állott, amelyeken fehér jobbágyok, bérlők és rabszolgák dolgoztak, részben pedig kis szabad birtokokból, amelyeket középrendű farmerek műveltek meg. Így, ha a feudális viszonyokra, egyrészt a kis földtulajdon, másrészt a nagybirtok jellemző, akkor az amerikai történész bizonyítékai ezeknek az előfeltételeknek a fennállásáról beszélnek. Gustav Mayers azonban az amerikai milliárdosok történetében rámutat arra, hogy nemcsak Marylandban, hanem »az amerikai gyarmatok egész területén« a jobbágy munkával (soccage) együtt ismereteseek voltak az angol feudalizmus más formái is: »Voltak szétszórva földbirtokosok, akik hatalmas földbirtokokkal rendelkeztek, amelyeken korlátlan, a gyarmat egyes részein pedig tisztán feudális hatalom illette meg őket. Mint megannyi kis uralkodónak, mindegyiknek külön zászlója és jelvénye volt; mindegyik erődítményekkel erősítette meg birtokát; az erődítményeket ágyúkkal szerelték fel és zsoldosokkal látták el. A gyarmatosok csak alázasatos alárendeltjei voltak, a patroon közvetlen alattvalói, akik kénytelenek voltak neki hűségesküt tenni«²

Azonban nem szabad elfelejteni, hogy az amerikai történészek egyáltalán nem értenek egyet az amerikai feudalizmus kérdésében. Ellentéteiket Jefimov professzor a következő szavakkal jellemezte: »Egyesek figyelmen kívül hagyják ezt a kérdést, mint Amerika számára egyáltalán nem is létezőt, vagy tagadják, hogy Amerikában feudális viszonyok fennállottak volna — néhány maradvány kivételével. Mások teljesen tagadják a feudalizmus térfoglalását Amerikában és nem minden irónia nélkül rajzolják meg a feudális viszonyoknak ide való behozatalára irányuló kísérleteket. Ismét mások említést tesznek a feudális nemesi birtokok (manor) intézményéről Új-Hollandiában és Pennsylvániában, azonban nem hozzák fel a teljes anyagot, csak az adománylevelekre, a gyarmat »tulajdonosára« és »patroonjára« való hivatkozásra korlátozva azt. Végül két történésznél a feudalizmus különleges felfogását találjuk az amerikai gyarmatokról: »a kommercializálódott« feudalizmus koncepcióját Mac Leodnál (»The American Indian Frontier«) és a »kifejlett« feudális viszonyok felfogását Virginiában V. Fay-nél (»George Washington the Republican Aristocrat«). Jefimov az amerikai történészek e felfogásának kritikájában igen helyesen mutat rá arra, hogy Fay feudalizmusa nem feudalizmus, hanem rabszolga-rendszer, az az érv pedig, hogy a »kereskedelmi társaságok a gyarmatosok

¹ A. Jefimov id. mű 28. old.

² Lásd: *Lan*: Klasszű i partii c. Sz. S. A. Izd. 1937. 6. old.

(Foster: Az Amerikai Földrész rövid politikai története.) Szikra, 1952. 64. old.

felett politikai hatalommal rendelkeztek», valamint Amerika gyarmatosításának kereskedelmi jellegére való hivatkozása a korai időszakban »kevésbé meggyőző«. Így a *szovjet történeti irodalom* az amerikai feudalizmusról igen hasznos és pontos *korrektívája* az amerikai és általában a burzsoá történeti felfogásnak az amerikai feudalizmusról.

A szovjet történeti irodalomból nagy figyelmet érdemel az, amit e kérdés terén Jefimov professzor kifejtett »K isztorij kapitalizma v SzSA« c. könyve III. fejezetében. A feudális típusú gyarmatok alapításának kísérleteivel foglalkozva Jefimov rámutat arra, hogy ezek a kísérletek Észak-Amerikában nem voltak sikeresek. Az északi gyarmatokon az ipar gyors fejlődése és a lakosság részére megszerezhető föld nagy bősége kezdettől fogva lehetetlenné tette a feudális rendet. A középső, atlantiparti gyarmatokon, New York néhány kerületének kivételével, ahol a feudális elemek életképesebbeknek bizonyultak, a földre vonatkozó monopóliumot a *squatterek* még a XVII. században megtörték. A déli gyarmatokon a rabszolgaság gyors fejlődése kiszorította az ideiglenes rabszolgaságot és a földjáradékot. A feudális rendszerre jellemző, a nagy földbirtokok urai és a parasztság közötti ellentmondások az USA-ban a betelepítés számára rendelkezésre álló földek tömege mellett az indiánok vagy tulajdonosoknak a földjeire a »squattery« révén, néhány gyarmaton pedig még a XVII. században *forradalmi* úton oldódtak meg, a tulajdonosok elleni harc útján. . . . Az amerikai rabszolgaság a feudális viszonyok bomlásának egyik sarkpontja, a másik pedig a bérmunka. Nyugat-Amerika farmertulajdona lépés volt a *bérmunka* felé vezető úton«. (Jefimov: id. mű, 38. old.)

V. *Lan* az amerikai feudalizmusra vonatkozó tényekből és anyagokból kissé más következtetéseket von le »Klasszui i partiji v. SzSA« (Ocserki po ekonomicseszkoj i politicseszkoj isztorii SzSA, gl. 1, 2, (3—74 sztr). (Osztályok és pártok az USA-ban. Adalékok az USA gazdasági és politikai történetéhez). *Lan* véleménye szerint »a gyarmatosító időszak hatalmas nagybirtoka tartalmazta a feudalizmus meghatározó elemeit«. Ő azonban ezeket a meghatározó elemeket elég komolyaknak tartja arra, hogy még helyesebb képet kapjon az *amerikai forradalom jellegéről*, »Nyugata« és az *agrárkérdés* szerepéről a függetlenségi harcok időszakában. Az Egyesült Államok első népszámlálása adataira támaszkodva (1790) rámutat arra, hogy a XVII. század végén az USA egyiké volt az akkori leginkább *agrárjellegű* országoknak és hogy a városi lakosság jelentős része, amely nem haladta meg a 100 000 lelket, az egész lakoságnak kb. 3%-a, földműveléssel, kertészettel és a mezőgazdaság más ágaival foglalkozott. Ez a lakosság többségében farmerbérlelőkből, rabszolgákból és szabad napszámosokból állott. Arról a szerepről beszélve, amelyet ezek az elemek az amerikai forradalomban játszottak, *Lan* hangsúlyozza, hogy »nem lehet beérni azzal a magyarázattal, hogy a parasztság, amely abszolút többségében rabszolgákból, féljobbágyokból és kis farmerekből állott, a város és gyarmatok burzsoáziája közti ellentmondások megoldásáért, vagy az amerikai hajótulaj-

donosol
coltak«

von le a
földbirt
a forrad
hetetlen
négy áll
amelyet
»Minde
kok oly
beszél, h
telenül
elvei sz

Az
amerikai
erő a fö
gyarmat
szabadd
elkerülh
viszonyo
fogva ol
földesúr
nek a v
mus nél
lizmus

A
riák e
formákn
félebb é
ennyire
gyakorl
ellentmo
gazdaság
időszakr

1
1949. 25.
2

donosok helyzetének megjavításáért küzdött. A tömegek a földért harcoltak.

Az északamerikai forradalom vívmányaiból Lan is következtetéseket von le a gyarmatok feudális jellegére a forradalomig. »A forradalom elkobozta a földbirtokosok nagy részének tulajdonát és felszámolta kiváltságait. Nyomban a forradalom után megszűnt az elsőszülöttség joga, az örökbirtok elidegeníthetlensége, a választói cenzus pedig, amely a földtulajdonon alapult, csak négy államban maradt meg, a többiekben megszűnt. A hatalmas nagybirtok, amelyet spekuláció révén szereztek, már tisztára kapitalista jellegű volt. »Mindez teljesen helyes. Azonban éppen az a tény, hogy a hatalmas nagybirtokok olyan gyorsan a fordulat után már *tiszta kapitalista jellegűek* voltak, arról beszél, hogy ezek a nagybirtokok — ahogy maga a szerző feltételezi — »kétségtelenül elsősorban kapitalista elvek szerint alakultak ki, az árukereskedelem elvei szerint«.

Az a tény, hogy az *agrárkérdés* kétségtelenül nagy szerepet játszott az amerikai forradalomban és hogy a tömegek számára az egyetlen harcra ösztönző erő a föld volt, egyáltalán nem jelenti azt, hogy ez a harc valami *szervezett gyarmati* feudalizmus ellen folyt, hanem csak azt, hogy a kapitalizmus útjának szabaddá tételére folyt, elsősorban pedig a mezőgazdaságban. E harc folyamán elkerülhetetlenül felszámoltak minden arra irányuló kísérleteket, hogy feudális viszonyokat teremtsenek a gyarmatokon. Ezek a viszonyok azonban kezdettől fogva olyanok voltak, hogy bennük — mint Marx mondja — »a tőkés és a földesúr egyszemélyben jelent meg.«¹ A forradalom végleg meghatározta ezeknek a viszonyoknak kapitalista jellegét, amelyek a forradalomig a feudalizmus néhány maradványával fonódtak össze, amelyek akadályozták a kapitalizmus feltartóztathatatlan fejlődését és meg kellett szünniök.

IV.

A történészeknél az amerikai feudalizmusra vonatkozólag fellépő teóriák e tarkasága csak természetes kifejezése azoknak a »rendkívül különböző formáknak, amelyekben a kapitalizmus és a feudalizmus valóban a legkülönbözőbb és legszemélyesebb módon fonódott össze.« »Nagyon természetes, hogy ennyire különböző típusú, sőt ellenséges gazdasági rendszerek egyesítésének a gyakorlati életben egész sor rendkívül mély és bonyolult összeütközéshez és ellentmondáshoz kell vezetnie, hogy ezen ellentmondások súlya alatt egész sor gazdaság összeomlik, stb. Olyan jelenségek ezek, amelyek minden átmeneti időszakra jellemzők.«² Számos ilyen összeütközés és ellentmondás volt az

¹ L. Alter : Az USA burzsoá közgazdászai az imperialista reakció szolgálatában. Szikra, 1949. 25. old.

² Lenin : A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, 195. old.

amerikai gyarmatokon és ezek mind arról beszélnek, hogy látszatra a gyarmatokon a jogi jelyzet, azaz egyrészt a földbirtokos arisztokrácia és a kiváltságos kereskedőréteg, másrészt a parasztság közti viszonyok erősen eltérők. A gyarmatosok — farmerek — kezdettől fogva a gazdátlan földek szabad művelés alá vételére és törvényelőtti egyenlőségre törekedtek. Ilyen módon a feudális viszonyok Amerikába való exportálásával, amely viszonyok már Európa országainak egész sorában meginogtak, főként pedig a földmonopólium eszméjének exportjával az uralkodó nagybirtokos osztály számára, exportálták a burzsoá érdekek ilyen képviselőit is. Ilyen körülmények között nem csodálhatom, hogy megjelent az 1629. évi törvény, amely arról szól, hogy a *patronok kiváltságai* nem annyira az ország gyarmatosítását célozzák, mint inkább az indiánokkal való *kereskedelmet* és »a *pionírok osztályának*, valamint az igaz és törekvő Yeoman-ek *eltávolítására* irányultak.«¹

»Már 1649-ben — írja Jefimov — a Hollandi Keletindiai Társaság gyarmatának lakossága által benyújtott tiltakozásban arról van szó, hogy a meglévő feltételek mellett a gyarmatosítás nem lehet sikeres és hogy a gyarmatokon elégedetlenség támadt. Hamarosan ezután, 1650-ben a Társaság elhatározta a gyarmatnak új patronokkal való betelepítését, akiknek mindegyike öt-öt embert hoz magával és a régi patronok joga megszűnik.« Ismeretes, hogy a »tájékoztatóban« amelyet a telepesek első csoportjának Maryland-be elindulása előtt állítottak össze, minden ültetvényesnek, aki befizet 100 fontot és 5 szolgát visz magával, 2000 acre földet ígértek, de a 200 szabad telepes első csoportjának, amely Maryland-ben 1634-ben szállott partra, már a lordtulajdonostól kellett földet szereznie, nem az indiánoktól. 1683-tól pedig egyes személyeknek tilos volt földet vásárolni az indiánoktól. Ez elősegítette a *squattery* fejlődését. A *squattery* azonban a legjellemzőbb tünete volt a *hatalmas nagybirtok válságának* és a legtipikusabb alakja volt a szegény farmerek tiltakozásának az Angliából importált félfudális mezőgazdasági módszerek rendszere ellen. Erről a válságról tudósít Golden kormányzó levele a Kereskedelmi Kamara lordjához 1746-ból, amelyben arról beszél, hogy a nagybirtokosok »földjének döntő többsége« megmunkálatlan marad, semmiféle hasznót nem hoz a társaságnak és csak akadályozza a betelepítés ügyét. Más levelében világosan rámutat ennek a válságnak a részleteire, arra hogy az adományok határai nincsenek megállapítva, hogy »a hatalmas nagybirtokosok állandó perben vannak a szomszédos farmerekkel és hogy a bírósági költségekre fordított kiadások következtében a legszorgalmasabb farmerek közül sokan tönkrementek.«²

1774-ben New-York provinciában 5 millió acre földből csak egy millió volt megmunkálva. A lakatlan és megműveletlen földeken elharapódzott a *squattery*. Ez a gyakorlat abban áll, hogy a telepes (*squatter*) elfoglalt egy

¹ Fernoy: Dokumenti po kolóniálnoj isztorii New-Yorka. Idézi Jefimov 31. old.

² Jefimov id. mű 31., 35., 37. old.

földparcellát, felületesen megmunkálta, azután otthagyta és továbbvonult Nyugat felé, elfoglalt egy másik parcellát és folytatta ezt az eljárást. Különösen széles körben terjedt el a squattery Pennsylvániában. A telepeseket (squatter) mint bátor és szegény idegeneket írják le, akik »szemérmetlen módon« vették birtokba a földet. A squattery nem alkalmi jelenség volt, magában Pennsylvániában 1726-ban kb. 100 000 squatter telepedett le. A squattery azonban mind Új-Angliában, mind Észak-Carolinában is megvolt, ahol a XVIII. század első felének folyamán általánossá vált a squattery gyakorlata: »a squattery — így olvassuk — bár harcoltunk ellene, hamarosan a legnépszerűbb és legszabályosabb módszere lett a földszerzésnek, amely kisajátítás révén, szokásjogi úton a földforgalom alapja lett és a föld megművelésének a jogán, egyúttal a föld legális úton való megszerzésének is.

A XVIII. század közepe felé a tulajdonosok kénytelenek voltak azt elismerni, mint a földtulajdon szerzésének törvényes módját. Valójában a föld ilyen törvénytelen megszerzésének a gyarmatokon akkor már régi hagyománya volt. Maryland-ben és más gyarmatokon is, már 1634-ben Cromvell meghatalmazottja engedélyezte a telepesek részére a földfoglalást a gyarmat tulajdonosának beleegyezése nélkül. »A tulajdonosok és ültetvényesek szembehelyezkedtek ezzel és 1655-ben Maryland-ben fellángolt a polgárháború, amelyben Baltimore lord híveit legyőzték. Utóbbi azonban Cromwell meghatalmazottjával megegyezésre jutott és jogait részben visszanyerte. 1689-ben Maryland-ben lezajlott a második forradalom. Kérvényt küldtek Angliába és Baltimore lordot megfosztották politikai jogaitól. Megsemmisítettek minden őt illető járadékot és kötelezettséget és csak a lakatlan földek maradtak a birtokában«.

A squattery természetesen igen erősen befolyásolta a bérletrendszert és a földbirtokos járadékát. Kiderült, hogy a hűbéri rendszer törvényes eszközeivel a földbirtokos jövedelmei igen rendetlenül folytak be. Már 1706-ból vannak adatok a Dél-Carolina-i helyzetről, amelyek arról szólnak, hogy »a gyarmaton az egyszerű emberek között erős párt-fejlődött ki, amely igyekszik ellenállni mindennek, amit a kormány követel«, hogy »általános az elégedetlenség földjeik bérleti feltételei miatt«. Állandó nagyságú járadékot honosítottak meg minden más kötelezettség helyett amelyet természetben vagy pénzben fizettek. Azonban »ezek a járadékok Dél-Carolinában már a legkorábbi időszakban is nagy nehézséggel gyűltek be, vagy egyáltalán nem futottak be«. Baltimore lord rendszeréről, amely Jefimov szavai szerint az *ideiglenes rabszolgaság* sajátos rendszere, ugyancsak közlik, hogy »járandóságait« nem fizették meg »és Baltimore lord az első két évben 40 000 fontot vesztett saját gyarmatán, amelyre majdnem egész vagyonát ráköltöttek.¹

¹ U. o. 35. old.

V.

A bérletre vonatkozólag az amerikai gyarmatokon azonban azok az adatok a legjellemzőbbek, amelyek Rensselaer birtokán fennállott kötelezettségekkel kapcsolatban állanak rendelkezésre, Anna királynő 1704-ből való adománylevele szerint. Ezek a kötelezettségek a következők: Rensselaertől örök használatra, ritkábban 50 esztendőre kapott föld birtokosa köteles volt 160 acre után 4–10 bushel búzát adni évente, ezenkívül 4 hízott tyúkot és napi igásrobotot teljesíteni. Az idők folyamán a munka két dollár összegű pénzbeli fizettségévé változott, a 4 tyúk helyett pedig évente 50 centet kellett fizetni. Ezenkívül az »örökbérlő« farmjának eladása esetén a vételár negyedrésze a birtokos manor részére folyt be. Ha pedig a bérlet nem volt örökjellegű, akkor különleges járadékot kellett fizetni évi összegben. Stephen Van Rensselaer, aki 1839-ben halt meg, ezt a járadékot valójában már nem szedte be és farmerei több mint 40 000 dollárral tartoznak neki. Amikor meghalt, fia követelte a járadék kifizetését: ez tiltakozási mozgalmat indított, amelynek eredményeképpen sok farmer börtönbe került. Hosszas zavargások után 1846-ban New-York állam kormányzójának rendelkezése értelmében az »örökbérletet« eltiltották (idézet Jefimovnál 32. old.)

A marxista történész számára itt új kérdés merül fel, amelyet Jefimov a következőképpen fogalmazott meg: »Hogyan magyarázzuk meg azt, hogy még 1839-ben és 1845-ben New-York államban farmerzavargások voltak a járadék ellen? Miért maradt meg a földjáradék Amerika kapitalista szempontból legfejlettebb helyeinek egyikében? Az erre adott felelet bizonyos mértékben megoldja az amerikai hűbériség általános kérdését.

Ezek a feudális jelenségek is csak külső momentumok, lényegében azonban burzsoá viszonyokat takarnak. Ezek a feudális viszonyok elemeinek maradványai, amelyek bizonyos korlátok között a burzsoá viszonyok rendszerébe is bekerültek, nevezetesen abszolút járadékként, részben pedig átalakultak természetbeni formájú járadékká. Ez az egyszerű járadék egyesült a differenciálttal, amely mennyiségileg a járadék nagyrésztét alkothatja, úgy hogy New-York különösen kedvező feltételeket teremtett ilyen járadék számára.¹

Mindez teljesen megfelel annak a jellemzésnek, amelyet Lenin ad a mezőgazdaság tőkés fejlődésének *amerikai útjáról*: »Ott nem a hatalmas földbirtokosok régi rabszolgagazdasága szolgál a kapitalista földművelés alapjául, hanem a szabad farmerség szabad gazdasága a szabad földön, amely mentes minden középkori formától, egyrészt a jobbágyságtól és a feudalizmustól, másrészt a magánföldtulajdon formájától. Ezek a gazdaságok Amerikában hatalmas földtartalékokból alakultak ki névleges díjért és csak az új, teljesen kapitalista alapon fejlődött ki ott a magánföldtulajdon.

¹ U. o. 39. old.

* Le
örvényei
Mi

Ha Lan hivatkozik Lenin szavaira: »... a rabszolgaság gazdasági csökevényei egyáltalán semmiben sem különböznek a feudalizmus ugyanilyen csökevényeitől, márpedig az Egyesült Államok egykori rabszolgatartó Délvidékén ezek a csökevények mindmáig nagyon erősek,« — akkor nem lehet elfelejteni,² hogy Leninnek ez a megjegyzése nem a kolóniák XVIII. század végéig tartó körülményeire vonatkozik, hanem a rabszolgaság maradványaira a polgárháború után és »nem az amerikai rabszolgaság lényegét jellemzi, hanem *maradványait*, amelyek nem különböznek a feudalizmus maradványaitól. Bizonyos mértékben a feudális »maradványok« az amerikai gyarmatokon olyan »kinövészek« a kapitalizmuson, mint — Marx szavai szerint — a rabszolgaság, amellyel a feudalizmus gyakran összefonódik. Így nekünk nemcsak a feudális és kapitalista jelenségek közti viszonyokat kell kifejtenuünk, hanem a rabszolgaság és a kapitalizmus közöttiekét is a gyarmatosítás időszakában.

Mint láttuk, Lan hangsúlyozza az amerikai gyarmatok agrárjellegét a forradalom előtti időszakban, de Wakefield, akit Marx idéz, azt írja: »*Amerika lakosságának egyetlen része sem kizárólag mezőgazdasági jellegű, a rabszolgák és munkálatóik kivételével, akik nagy vállalatok céljára tőkét és munkát egyesítenek. A szabad amerikaiak, akik a földet maguk művelik meg, egyszerűen sok más foglalkozást is űznek. Az általuk használt bútorok és szerszámok egy részét rendszerint maguk állítják elő. Gyakran maguk építik házukat és iparuk termékeit a legtávolabbi piacokra is elviszik. Fonnak és szőnek saját használatukra, szappant és gyertyát, cipőt és ruhát készítenek.*« (Marx: Tőke I. kötet, 829. old.)

Lan ezt a helyet idézve a Tőkéből azt mondja, hogy »ha a földmágnások, akik természetbeni adót kaptak, termékeik egy részét áruvá változtatták, akkor az ő alárendeltjeik igen gyakran naturálgazdálkodást űztek. Ha meg is engednők, hogy a pénzgazdálkodás a gyarmatosítás időszakában a hatalmas amerikai nagybirtokosoknál tulnyomó volt, ez még korántsem változtatná meg gazdaságaik feudális jellegét« (id. mű. 7. old.) Mi azonban tudjuk, hogy sok esetben a kereskedelmi érdekek annyira megváltoztatták a gazdálkodás feudális jellegét, hogy a földművelés másodrangú szerepet játszott és főként a kereskedelmi és ipari haszonra támaszkodott. Egészen valószínű, írja Jefimov az idézett mű 31., 38. oldalán, Ferno amerikai történész érveire támaszkodva, hogy »lényegében a »patroon« gazdaságának nem volt önálló jelentősége a holland korszakban és a prémkereskedelemhez viszonyítva csak segédüzem volt.« 1629-ig Új-Hollandia kereskedelmi ügynökség volt az ültetvényesekkel szemben. Sőt, amikor 1664-ben II. Károly testvérének, a yorki hercegnek adományozták és földművelő, valamint ipari gyarmattá lett, legnagyobb jövedelme a prémkereskedelemből folyt be. Ezen az alapon a feudális gazdálkodás tipikus

* Lenin Művei, 22 kötet, 13. old. (Újabb adatok a mezőgazdasági kapitalizmus fejlődés-törvényeiről.)

² Mint Jefimov rámutat, 292. old.

jelenségei: a földbér és a robot nem növekedhetett jelentős mértékben. A földbér »hamar átváltozott természetbeni formából pénzbelivé, azután a bérletből kifejlődött a kistulajdon«, »A robot, vagyis a jobbágyi szolgáltatás, fehér rabszolgaság az idők folyamán az ültetvényes rendszerben a fekete rabszolgák, a négerek munkájának alkalmazásával alakult ki.« Minthogy azonban az amerikai rabszolgaságnak különös jelentősége van az amerikai feudalizmus jellegének megértéséhez, az *amerikai rabszolgaság sajátosságai* felé kell fordulnunk.

VI.

Amerikában a gyarmatosítási időszak egybeesett a parasztság kisajátításának időszakával és az ipari céhek bomlásával Angliában. A tönkretett tömegek között folyt az agitáció az Újvilágba való kivándorlás érdekében. Az átköltözés költségeinek a fedezésére a kivándorlók előre önként lekötötték magukat néhány évre rabszolgáknak. Forman amerikai történész leírja 1750-ben a telepesek megérkezését, akik rabszolgaságra kötelezték magukat az Amerikába való áthajózás költségei fejében. »Amikor a hajó megérkezik Philadelphiába, — írja — senkinek sem szabad kimenni a partra, kivéve azokat, akik fizettek az utazásért. Azoknak pedig, akik nem tudtak fizetni, a fedélzeten kellett maradniok mindaddig, amíg valaki meg nem veszi és meg nem szabadítja őket a hajóról. Minden nap érkeznek angolok, hollandok és németek Philadelphiából és más városokból és mennek a most érkezett hajó fedélzetére. Ott az egészségesek közül kiválogatják a nekik leginkább megfelelő embereket, alku-doznak velük a rabszolgaság időtartamáról. . . . Felnőtt férfiak rendszerint 3—6 évi időszakra kötik le magukat. A fiatalabbja azonban 10—15 éves korától kezdve volt kénytelen 21 éves kora eléréséig szolgálni.«¹

Lan hangsúlyozza, hogy »a gyarmati fölbirtokos arisztokrácia sok viszonylatban igyekezett felülmúlni az európai feudálisokat, de leginkább a rabszolgákkal összehasonlítva tett túl angol ősein. Nem a fekete rabszolgákról van itt szó, hanem a fehérekről, valódi angolszászokról, az újvilágbeli rabszolgaságról.« Valóban, néhány adat szerint néha jobban bántak az afrikai rabszolgákkal, mint a fehérekkel. A néger a gazdájának abszolút tulajdona volt abban az időben, amikor a fehérekkel kapcsolatban csak az volt a kérdés, hogy milyen módon szípolyozzanak ki belőle minél több hasznot rabszolgasága tartama alatt.

»Természetesen ez itt a lényeg, nem a bőr színe«. Jefimov egészen helyesen mutat rá, hogy a fekete rabszolgaság nem volt alapvetően különböző a fehértől, hanem ennek folytatása volt. Ha pedig Lan hangsúlyozza a gyarmatosító időszak feudalizmusának bizonyos elemeit, azért hogy még helyesebb fogalmat

¹ Id. mű 8. old.

kapjon az amerikai forradalom jellegéről, a nyugati vidék és az agrárkérdés szerepéről a függetlenségi harc időszakában, akkor Jefimov¹ arra hívja fel a figyelmet, hogy »az amerikai rabszolgaság jellegzetes kérdésének megoldása nélkül lehetetlen az amerikai kapitalizmus sajátosságainak a megértése, nem lehet megérteni sem az USA polgárháborújának, sem előfeltételeinek, sem tartalmának kérdését és tisztázatlan kérdés marad, hogy a szabad földek milyen kapcsolatban, vannak a rabszolgaságnak az USA-ban való fennállásával. (161. old.) Valóban egyrészt a keleti és nyugati amerikai gyarmatok közötti, másrészt az Észak és Dél közötti viszony megértése ezeknek a részeknek minden szociális sajátosságával, kapcsolatban van a rabszolgaság sajátosságaival, amely elősegítette a feudális maradványok felbomlását és a bér munka kifejlődését.

A gyarmatokon kezdettől fogva megvolt az ideiglenes szolgák, ideiglenes rabszolgaság rendszere. Ezt már 1633-ban Baltimore lord alkalmazta Maryland-ben. A szolgaságnak 3 típusa volt ismeretes: ² »indentured servants«, az az áthajózásért eladósodottak ³ »redemptioners«, akik adósságukat dolgozták le⁴, »convicts«, elítélt gonosztevők, akik két évet voltak kötelesek leszolgálni. »Ha az ideiglenes szolga meghalt, feleségének kellett leszolgálnia a hátralévő időnek több mint kétszeresét. Az ideiglenes szolgák közé nemcsak mezőgazdasági munkások tartoztak, hanem olyan munkások is, akik értettek valamilyen iparhoz, szolgálók, sőt tanítók is«. A függő szolgaság intézménye a XVII. század kezdetén már megvolt Észak-Amerikában, mint pl. Virginia gyarmatain. Azonban gyorsan meghonosult a néger rabszolgaság, mely kiszorította a fehér rabszolgaságot. Néhány amerikai történész véleménye szerint a XVII. század kezdetén néger rabszolgák is voltak függő szolgák és csak ezután lettek örökös rabszolgákká.

Valóban, itt kezdettől fogva megvoltak azok az ellentmondások, amelyek az Egyesült Államok északi és déli része között felmerültek és amelyek az egész ország történetére a gyarmatosítás időszakától napjainkig jellemzőek. Ha Északon és a középső államokban a hatalmas nagybirtokosok és a parasztság tömegei közötti kibékíthetetlen ellentét valóban a fehér lakosság különböző rétegeinek kibékíthetetlen ellentéte volt, akkor Délen, amelynek éghajlati viszonyai kevésbé voltak kedvezőek az északnyugateurópai kivándorlók számára, az ültetvények dolgozói is elsősorban négerekből kerültek ki, az osztályellentétet »faji« ellentét álcázta. A lakosságról szóló statisztikai adatok megmutatják, hogy ebben a vonatkozásban döntő szerepet játszott Észak, ahol az ellentmondások már a XVIII. század végén harcra vezettek a feudalizmus maradványai és a növekvő kapitalizmus között, azonban Délen az ültetvényesek és a rabszolgák ellentéte egészen 1861–65. állt fenn, amikor ez a szabad munka javára és a déli rabszolgaság ellen dőlt el, a már erős északi kapitalizmus segítségével.

¹ Id. mű 161. old.

² Lásd Jefimov id. mű 291. old.

»1700—1755-ig Új-Anglia lakossága 115 000-ről 425 000-re emelkedett, a középső gyarmatokon 65 000-ről 457 000-re, Délen pedig 120 000-ről 283 000-re; az egész gyarmati lakosság száma 1,163 000 volt, ebből 260 000 ember jutott a négerekre. . . . Ebben az időben amikor Északon minden évben jobban és jobban kiéleződött az ellentét a földarisztokrácia kis csoportja és az európai szegénység egyre növekvő tömege kötött, amely a gyarmatokra vándorolt ki, Délen az osztályellentétek főként a fehér rabszolgaságot ültetvényesek és a fekete rabszolgák között mélyültek ki. . . .« (Lásd Lan id. mű 23. oldal.)

Északon a néger rabszolgaság gyorsan kiszorította a fehér rabszolgaságot. Így pl. Pennsylvániában, ahol a rabszolgaságot 1688-ban honosították meg, korábban, mint a déli Georgia államban (1742) és Észak-Karolinában (1719), a kapitalista fejlődés olyan bomlasztólag hatott a rabszolgaságra, hogy 1750-től csaknem megtiltották a négereknek ezekbe az államokba való behozatalát. Ennek a folyamatnak legmesszebbmenőbben segített az angol áruknak az amerikai gyarmatosok általi bojkottja, s ezek között a rabszolgák bojkottja. Az Első Kontinentális Kongresszusnak 1774. évi ismert határozata: »Mi nem fogunk sem behozni, sem nem fogjuk megvásárolni azokat a rabszolgákat, akiket a következő december 1. után hoznak be, mikortól fogva mi teljesen megszüntetjük a rabszolgakereskedelmet és soha többé semmiféle kapcsolatunk nem lesz vele és magunk sem fogunk erre a célra hajót bérbeadni, sem nem fogjuk áruinkat és manufaktúránk termékeit annak eladni, akiknek kapcsolata van ezzel.«¹

Massachusetts államban, ahol a rabszolgaságot 1636-ban honosították meg és kiterjesztették az indiánokra is, már 1641-ben elhatározták, hogy »közöttünk soha semmiféle rabszolgaság, jobbágy-ság vagy fogság-bavetés nem lesz, a törvényesen, igazságos háborúban fogságba vetettek és azoknak a külföldieknek a kivételével, akik ideiglenes szolgáknak adták el magukat, vagy nekünk adták el őket. . . .«²

Nagy jelentőségű ebben a határozatban a rabszolgaságra és a jobbágy-ságra vonatkozó egységes elbírás. A kapitalista-érdekek itt már nem tesznek különbséget fejlődésüknek feltételei között. Valóban az ilyenfajta határozatok a rabszolgaság azon válságának a kifejezői, amelyek az amerikai gyarmatokon a XVIII. század elejétől kezdve álltak be és amelyek nem korlátozódtak az északi gyarmatokra, hanem a déli gyarmatokat is hatalmukba kerítették. Ennek a jelenségnek az okai különbözőek, de végül valamennyi a kapitalista termelés módszereinek gyors fejlődéséhez vezet el. Így Pennsylvániában »még a XVIII. század elején az európai piac alacsony dohányáraival kapcsolatban válság tör ki, amely a manufaktúrák fejlődését vonta maga után«. Hogy ez a folyamat konkrétan hogyan alakult ki, arról Virginia déli kolóniájának kormányzója,

¹ Lásd Jefimov id. mű 164. old.

² Idézet Jefimovnál 162. old.

Spotswood leveléből tudunk 1710. március 20-áról, amelyet a Brit Kereskedelmi Társasághoz intézett.¹ Spotswood rámutat a kereskedelem kritikus helyzetére, amelyet a négerek fokozott behozatala és a dohánytúlermelés okozott. A dohányárak leestek, a manufaktúra-termékek vásárlása nem volt kifizetődő és ekkor áttértek a gyapotnak és lennek ruházkodás céljára való termelésére. Ez olyan általánossá vált, hogy »hamarosan még a dohánytermelésre legalkalmasabb grófságok egyikében is egy év alatt 40 000 yard különböző fajta gyapjú, gyapot és lenanyagot készítettek ruházat céljára«. Pennsylvániában már az 1725–26. években a squattery fejlődése és a kis farmok uralkodóvá válása oda vezetett, hogy minden behozott rabszolga után 5 font adót vetettek ki. Ilyen módon a rabszolgaság mind kevésbé és kevésbé lett kifizetődő, ezzel kapcsolatban pedig a *fehér rabszolgaság* elvesztette gazdasági jelentőségét.

VII.

A *szociális ellentmondásokat* azonban az amerikai gyarmatokon nemcsak a Dél és Észak közti ellentétek okozták, hanem azok a (mesterséges) határok is, amelyeket *Kelét és Nyugat* között állítottak fel. Már láttuk, hogy a központi gyarmatok 55 év folyamán a lakosság 65 000-ről 457 000-re emelkedik, Új-Angliában pedig 115 000 emberről 425 000 emberre. Ezek az emberek — amint a squattery és a gyarmatosítás különböző feltételei mutatták — köztük a félféudálisok is, harcoltak *a földért, de a feudális maradványoktól mentes földért*. »Az Alleghany hegységtől nyugatra azonban a legjobb földeket a gyarmati arisztokrácia foglalta el és ezektől a hegyekről nyugatra való áttelepedést törvény tiltotta meg.« (Lan id. mű 13. old.)

A telepések Nyugat felé törekvése hatalmas méreteket öltött. »A mi időkig — írja Turner professzor — az amerikai történet nagyrészt a Nagy-Nyugat gyarmatosításának a története. A szabad föld nagy bősége és a lakosság Nyugat felé vonulása megmagyarázza Amerika fejlődését«, de a föld felszabadítását is a termelés kapitalista módszerei számára. Mindez és a lakosság Nyugat felé vonulása csak a sikeres polgári forradalom útján volt lehetséges, amely *a szegény földművelő lakosság győzelméhez vezetett a kiváltságos rétegek és intézmények ellen*.

A forradalom valóban hatalmas területeket és földeket szabadított fel: »Északon New-Hampshire gyarmat elkobzott 8 birtokot, beleértve kormányzó-jának, John Wentwertnek nagy birtokát is. Massachusettsben egy csapásra kobozták el minden vagyonát azoknak, akik a forradalom ellen harcoltak, vagy akik az amerikai kormány külön engedélye nélkül tisztséget töltöttek be az angol hivatalokban. Az elkobzott földek közül szó van egy Maine állambeli

¹ U. o.

birtokról, amelyről azt beszélték, hogy olyan nagy terjedelmű, hogy 30 mér-föld távolságot tehetett meg a tulajdonos saját földjén. New-York államban elkobozták a korona és 59 személy minden földjét és vagyonát. A legnagyobb elkobzott birtok a Penn családé volt Pennsylvániában, amelyet megközelítőleg egymillió fontsterlingre értékelték. Délen Maryland-ben az elkobzott földeket több mint 450 000 fontsterlingért adták el. Minden gyarmaton a birtokok százait sajátították ki. Általában sok föld került más kézbe és a Tory birtokok elkobzása erősen hozzájárult a hatalmas földtulajdonok rendszerének megsemmisítéséhez. Ezután az államok szokás szerint kis parcelláknak adták el a földet. Így New-York állam megtiltotta az 500 acenál nagyobb földparcellák eladását. A volt birtokok néha 250—275 személy között kerültek szétoztásra.

A burzsoá forradalom minden eredményére való tekintet nélkül azonban a rabszolgaság az Egyesült Államokban éppen úgy fennmaradt, mint eddig. Mint Marx mondja: ¹ »Az ültetvényeken. . . a négerek rabszolgasága mellett az ügyeket a kapitalisták vezették. . . a föld elemi létezése a tőkéhez és a munkához való viszonylatban egyszer sem akadályozta meg a tőkék megváltozását sem a tőkék konkurenciáját. Itt sem fejlődött ki a *bérlőknek* a földbirtokosoktól különböző *osztálya*«. A burzsoázia amerikai forradalmi mozgalmának egyik legnagyobb vezetője, Jefferson és Adams emlékirataiból kitűnik, hogy nemcsak Dél kiküldöttei részesültek kevés szimpátiában, hanem az északiak is — a rabszolgák behozatalának megtiltásával kapcsolatban. Valóban Észak lakossága kevés rabszolgával rendelkezett, ezért is foglalkozott rabszolga-kereskedelemmel — írja Jefferson.²

Mint láttuk, a szabad földnek nagy jelentősége volt az agrárkérdésnek kapitalista értelemben való megoldása számára az Egyesült Államokban. A gyarmatokon ténylegesen voltak kezdettől fogva szabad földek és ahol ezeket hűbérjoggal korlátozták, ott felszabadításuknak kezdetleges módjai alakultak ki a squattery formájában. A burzsoá forradalom nagy területeket szabadított fel elkobzás útján, de ezeket a területeket nem a szegény agrárlakosság között osztották szét, hanem a spekulánsok kezébe juttatták, akik bár nem a korábbi mértékben, de visszaállították a hatalmas földtulajdonokat. A forradalom után hamarosan megtiltották New-York államban az elkobzott földeknek 500 acret meghaladó parcellákban való eladását. . . A háború résztvevőinek csak jelentéktelen része kapott elkobzott földeket Keleten. Ilyen módon Nyugat gyarmatosítása nemcsak a forradalom győzelmének természetes eredménye volt, hanem annak a szándékos politikának, amely »a forradalom erőinek Keletről való leapasztására« törekedett, mint Lan írja (id. mű 15. oldal.)

Egyidejűleg a föld felszabadítása Nyugaton nagy hatással volt a munkapiacra és ez a helyzet elősegítette, hogy a rabszolgaság a forradalom ideje alatti átmeneti korlátozása után fellendülést ért el. »Az új gyapottermesztéssel kap-

¹ Marx Többlétértékelméletek II. k. II. fej. 51. old. Kiemelés tőlem.

² Idézet Jefimovnál 166. old.

csolatban megkezdődött a rabszolgatartóknak a rabszolgák tömegeivel együtt Nyugatra való vándorlása.¹ Ennek oka a talaj kimerülése volt az ültetvényes rendszer elavult termelési technikájának következtében. Az ültetvények részére pedig nem kellett fehér emberek, a tulajdonos, felügyelő, esetleg az orvos és családjaik kivételével. Gazdálkodásuk nem követelte meg a fehér vagy fekete ember bér munkáját.

Itt a »fehér vagy fekete ember« bér munkájával való szembefordulás éppen úgy összefügg a gazdasági megfontolásokkal, mint a »fehér és fekete ember« rabszolgaságával való szembefordulás 1776-ban. Az akkor hozott határozat a rabszolgaság ellen irányult, mivel a rabszolgákat a megadóztatás gondolata jegyében állította a bér munkásokkal azonos feltételek közé, ami a rabszolgamunka alacsonyabb termelékenységé mellett kedvezőtlen helyzetet idézett elő.²

2. A rabszolgaság és feudalizmus elemei a kapitalizmus fejlődésében az Egyesült Államok mezőgazdaságában

I.

Marivale bizonyítékaira hivatkozva Marx rámutat arra, hogy »a magas bérek miatt. . . a tőkészek szenvedélyesen vágyódnak olcsó és aláztos munkára, olyan osztályra, amelynek a tőkés diktálhatja a feltételeket, ahelyett, hogy az diktálna neki. . . A régi civilizált országokban a munkás, ámbár szabad, természeti törvény szerint függ a tőkéstől, a gyarmatokon ezt a függőséget mesterséges eszközökkel kell megteremteni.« (Tőke, I. köt. 831. old. II. kiadás, Bp. Szikra, 1949.)

Itt a legvilágosabban felhívja a figyelmet arra, hogy a rabszolgamunkának a kapitalisták által való fenntartása még olcsóbb és engedelmesebb munkás után való vágyakozásnak az eredménye, mint amilyent a kapitalista rendszer a gyarmatokon mesterséges eszközökkel kell hogy megteremtsen. Azokról a gyarmatokról van főként szó, ahol sok szabad (elfoglalatlan) föld van és ahol kifejlődik a bér munka, nem pedig az ültetvényekről, ahol a négerek rabszolgasága kizárja a bér munkát és ahol »a kapitalista termelési mód nem rabszolgaságból fejlődött ki, hanem meghonosult«. (Marx). De Marx rámutat arra is, hogy »az északi államokban a négerek rabszolgasága gyakorlatilag nem valószínűsíthető meg«. »A talaj fizikai tulajdonságai szerint itt csak szabad parasztokkal művelhető meg. A rabszolgatartó rendszer csak szórványosan jelent meg itt és sohasem eresztett tartós gyökereket. Ezt a tényt teljesen alátámasztják a statisztikai adatok, amelyek a rabszolgáknak az egész lakossághoz viszonyított számáról beszélnek Északon és Délen 1783-ban.«³

¹ Jefimov id. mű 170. old.

² U. o. 168. old.

³ Lásd Jefimov id. mű 177. és 179. old.

| Északi Államok | Összlakosság | Rabszolgák (ezrekben) |
|----------------------|--------------|--------------------------|
| New-Hampshire | 32.000 | — |
| Massachusetts | 350.000 | 5 |
| Rhodes-Island | 50.400 | 4 |
| Connecticut | 206.000 | 6 |
| New-Jersey | 200.000 | 10 |
| Pennsylvania | 320.000 | 6 |
| Delaware | 35.000 | — |
| Déli Államok | | |
| Maryland | 220.700 | 70 |
| Virginia | 400.000 | 200 |
| Észak-Carolina | 170.000 | Nincs adat |
| Dél-Carolina | 170.000 | 80 |
| Georgia | 25.000 | 10 |

Rendkívül érdekes Észak és Dél mezőgazdasági lakosságának viszonya a XX. század kezdetén. Ezeket a viszonyokat Lenin pontos elemzésnek vetette alá: »Amerikában a tipikus fehér farmer — bérlő. Nyugaton a bérlők számaránya mindössze 14,0% — ez gyarmatosítási terület, új szabad földekkel, a kis »önálló földművesek« (rövid ideig tartó és bizonytalan) eldorádója. Északon a bérlők számaránya 26,5%, Délen pedig 49,6%! A déli farmerek fele — bérlő. (Lenin művei 22. kötet 14. old. Szikra, 1951.)

»De ez még nem minden. Egyáltalán nem európai, művelt, modern, kapitalista értelemben vett bérlőkről van szó. A szóbanforgó bérlők túlnyomórészt félig hűbéres — vagy ami gazdasági értelemben ugyanaz — félrabszolga részesbérlők. A »szabad« Nyugaton a bérlők kisebbsége (53 000-ből 25 000), a régi benépesedett Északon 766 000 bérlőből 438 000, azaz 63% részesbérlő. Délen pedig 1 537 000 bérlő közül 1 021 000, vagyis 66% részesbérlő¹.

Délen — olvassuk az amerikai statisztikusoknak az 1910-es népszámlálással kapcsolatos zárókövetkeztetésében — a viszonyok mindig valamelyest különböztek Észak viszonyaitól és a bérelt farmok közül sokon olyan ültetvényekkel találkozunk, amelyek óriási méretűek és a polgárháborút megelőző korszakból származnak.« Délen »a bérlőkkel, főleg négerekkel folytatott gazdálkodás rendszere felváltotta a rabszolgamunkával folytatott gazdálkodás rendszerét«. »A bérleti rendszer fejlődése leginkább Délen szembeötlő, ahol a korábban rabszolgamunkával megművelt, nagy ültetvényeket sok esetben kis földdarabokra (parcellákra) hasítják szét, s ezeket bérbeadják... Ezeket az ültetvényeket sok esetben még ma is lényegében mezőgazdasági egységekként művelik meg, minthogy a bérlők bizonyos mértékben olyan

¹ U. o.

elügyelet
munkásai
Itt
eti külön
különbs

Hogy
Nyugaton
»A
1910-es n
sendesoc
ez a hely
sak nem
vagyis az
öldhöz j
22. köt.
»Re
kapcsolat
oglalt, s
amerikai
natalmas
meg a kap
ítja fejlőd
teljesen i
tításának
parosított
Len
égére. A
ehát a p
natalmas

felügyelet alatt állanak, amely többé-kevésbé hasonlít az északi farmok bér-
munkásai felett gyakorolt felügyelethez.¹

Itt azonban ismét nemcsak az Észak és Dél közötti természeti és törté-
neti különbségek gyakorolnak befolyást, hanem a helyzetet összekuszálják azok
a különbségek is, amelyek Kelet és Nyugat fejlődésére jellemzőek.

A lakosság százalékos növekedése

| | 1820—1830 | 1830—1840 | 1840—1850 |
|-----------------------------------|-----------|-----------|-----------|
| <i>Keleti vidékeken:</i> | | | |
| Új-Anglia | 17,7 | 14,3 | 22,1 |
| Közép-atlanti vidék | 32,9 | 26,2 | 33,0 |
| Dél-atlanti vidék | 19,1 | 7,7 | 19,2 |
| <i>Nyugati vidékeken:</i> | | | |
| Központi északkeleti vidék | 85,4 | 99,0 | 54,7 |
| Központi északnyugati vidék | 110,9 | 203,9 | 106,3 |
| Központi délkeleti vidék | 52,5 | 41,8 | 36,0 |
| Központi délnyugati vidék | 46,4 | 82,8 | 109,0 |

Hogyan alakultak azonban a szociális viszonyok a mezőgazdaságban
Nyugaton?

»A bérlő-farmok rendkívül alacsony százalékaránya« — olvassuk az
1910-es népszámlálás értékelésében — »figyelhető meg a hegyvidéken és a
csendesóceáni vidéken« (ez a két vidék együttesen alkotja a »Nyugatot«);
»ez a helyzet itt kétségtelenül elsősorban azáltal állt elő, hogy mindkét vidék
csak nemrégiben népesedett be és hogy itt sok farmer homestead-tulajdonos«
(vagyis az el nem foglalt földön ingyenesen vagy elenyésző díj ellenében szabad
földhöz juttatott farmer), »aki a kormánytól kapta földjét«. (Lenin művei,
22. köt. 83. old. Szikra, 1951.)

»Rendkívül szemléltető formában látjuk itt az Egyesült Államokkal
kapcsolatban már nem egyszer említett ama sajátosságot, hogy itt el nem
foglalt, szabad földek vannak. Ez a sajátosság egyrészt megmagyarázza az
amerikai kapitalizmus rendkívül nagyarányú és gyors fejlődését. Az, hogy a
hatalmas ország bizonyos vidékein nincs földmagántulajdon, nem szünteti
meg a kapitalizmust, — hanem ellenkezőleg, kiszélesíti annak alapját és meggyor-
sítja fejlődését. Másrészt a régi, régen benépesedett európai tőkés országokban
teljesen ismeretlen sajátosság Amerikában elleplezi a kisföldművesek kisajá-
tításának folyamatát, amely az országnak már benépesedett és legjobban
iparosított vidékein megy végbe.«

Lenin rámutat ebben a folyamatban a homesteadok rendkívüli jelentő-
ségére. A homesteadokról szóló törvényt 1862. május 20-án írta alá az elnök,
tehát a polgárháború idején. Már maga az időpont beszél ennek a törvénynek a
hatalmas politikai jelentőségéről, amely állami földre letelepedetteknek föld-

juttatásokkal való biztosításáról és a katonáknak különleges adományok helyett állami földekkel való megjutalmazásának biztosításáról szól. A törvény szavai szerint »minden személynek, aki családfő vagy 21. életévét betöltötte és az Egyesült Államok polgára, — joga van 1863. január 1-től 160 acre vagy kisebb területű el nem foglalt állami föld birtokára, vagy írtás útján való megszerzésére. Ennek a földnek egy tagból kell állnia, az állami föld felosztására vonatkozó törvény által megállapított szabályoknak megfelelően«.

»Továbbá elrendelték, hogy a megszerezni kívánt föld fekvése szerint illetékes földhivatal iktatójához nyilatkozattal forduló személynek esküt kell tennie az iktató előtt, hogy a nyilatkozatot kizárólag saját hasznára és javára tette, hogy a földet az adott személynek ezen való letelepedésére és az adott személy általi megművelésre szerzi meg, nem pedig közvetett haszonra, vagy valamely más személy vagy személyek hasznára«.

A törvény 5. szakasza elrendeli, hogyha az esküt tett személy valóban megváltoztatta lakóhelyét és a jelzett parcellát elhagyta, vagy több mint 6 hónapja távol van, ebben az esetben az ilyen módon megszerzett föld a kormány tulajdonába megy át.

Továbbá elrendelik, hogy minden személy, aki az Egyesült Államok hadseregében vagy hajóhadában háború esetében 14 napon belül önkéntes minőségben katonai szolgálatra jelentkezik, jogosult arra, hogy a jelen törvény kedvezményeivel éljen, még akkor is, ha a 21 évet nem érte el«.

Jellemző vonása ennek a törvénynek, hogy itt a föld szabadságát és legális gyarmatosítása (betelepítése) *politikai* fontosságát a törvényhozó is elismeri, aki a mezőgazdasági lakosság, s beleértve a squatter-telepesség önvédelmének minden tapasztalatát is felhasználja, mint az a törvény 5. szakasza szövegéből világosan következik. A törvény figyelembe veszi azokat a tapasztalatokat is, amelyeket azután szereztek, hogy a forradalom leszámolt a latifundiumokkal és a szabad föld az államok tulajdonába ment át. E földekkel való hatalmas méretű spekuláció jut kifejezésre a törvénynek abból a részéből, amely hangsúlyozza, hogy a földeken nem szabad valamely más személy vagy személyek közvetett használatára vagy javára megszerezni. Valóban, a homestead-törvény is elősegítette a földekkel való hatalmas méretű spekulációt, de erre való tekintet nélkül lehetővé tette az amerikai falusi lakosságnak és elsősorban a hadseregben szolgáló személyek részére a föld biztosítását. E törvény alapján kiosztottak:¹

| | | |
|--------------------------|-----------------|-------------------------|
| 1870. június 30-ig | 4.000 parcellát | 520.000 acre területtel |
| 1880 | 15.000 « | 1,938.000 « « |
| 1890 | 28.000 « | 4,061.000 « « |
| 1901 | 38.000 « | 5,421.000 « « |
| 1920 | 40.000 « | 8,373.000 « « |

¹ Jefimov id. mű 284. old.

II.

Lan rámutat arra, hogy az olcsó európai munkaerőnek az Egyesült Államokba való vándorlását »jelentős mértékben segítette elő az amerikai lakosságnak Nyugat felé való áramlása. Az 1864. évi törvény feljogosítja a vállalkozókat a leszerződött külföldi munkásoknak az Egyesült Államokba való szállítására, ami mindenképen megkönnyítette az olcsó munkaerő beözönlését. Az amerikai proletariátus részéről való nagyarányú tiltakozás elkerülése végett a vállalkozók előre biztosították magukat az által, hogy a homestead-törvényben 1862-ben, az Egyesült Államok telepeseinek, polgárainak számára 160 acre földterületet Nyugaton rendelkezésre bocsátottak«.

(Id. mű 116. old.)

Kétségtelen, hogy ebben az egész folyamatban nagy szerepet játszott az *ipar* fejlődése az Egyesült Államokban, amely végső soron Észak és Dél, valamint Kelet és Nyugat ellentéteiből eredő minden kérdés megoldását meggyorsította. E folyamat során a mezőgazdasági jellegű Amerika — mezőgazdasági ipari jellegűvé vált. Az iparba és a mezőgazdaságba befektetett tőke növekedésének százalékaránya 10 évenként ilyen fejlődést mutat: (Lan, id. mű 100 old.)

| É v e k | Mezőgazdaság | Ipar |
|-----------|--------------|-------|
| 1860..... | 101,2 | 89,4 |
| 1870..... | 12,1 | 67,8 |
| 1880..... | 34,2 | 64,7 |
| 1890..... | 32,2 | 133,8 |

A polgárhábnrú után 25 évvel az Egyesült Államok az árutermelés mennyisége és értéke alapján a világon az első helyet foglalja el. Ezzel kapcsolatban a munkások arányszáma mindjobban növekedett. A munkások átlagos száma az üzemekben: (u. o. 103. old.)

| | Vas- és acél- ipar | Gyapot- és pamutipar |
|-----------|-----------------------|-------------------------|
| 1850..... | 53 | 84 |
| 1860..... | 65 | 112 |
| 1870..... | 103 | 142 |
| 1880..... | 197 | 185 |
| 1890..... | 250 | 242 |
| 1900..... | 333 | 287 |

Milyen ennek a fejlődő ipari proletariátusnak *politikai súlya*? Ha igaza van Lannak, hogy a vállalkozók már 1862-ben attól tartottak, hogy a proletariátus aktíve szembeszáll az olcsó európai munkások behozatala segítségével történő munkabécsökkentés kapitalista politikájával és hogy ez az aggodalom

hozzájárult olyan fontos törvény meghozatalához, aminő a homestead-törvény volt, az már a munkások nagy politikai befolyását jelentené.

Tudjuk azonban, hogy a *munkaerőhiány* olyan középponti kérdés volt, amely mind a gyarmatosítás időszakában, mind a győzelmes forradalom után is meghatározta Amerikában a gazdaság és a politika alapvető kérdéseit. Szorosan összefonódott ez az amerikai feudalizmus és rabszolgaság kérdésével.

Ha a gyarmatosítási időszakban¹ »Anglia legszegényebb osztályaiból az emberek nagyobb csoportját kezdték összegyűjteni mindenféle tetszetős ürüggyel és jobbagymunkásokként a gyarmatokra küldeni, akkor 1854-ben mint a New-York Tribune c. lap rámutat, gyakran alkalmaztak rabszolgákat munkára úgy, hogy azok kötelesek voltak magukat élelmezni és ruházni. Annyi a keresetük, amennyit azon felül termeltek, mint amennyit a gazdájuk kap.«² Egyidejűleg megkezdődött az olcsó munkájukat rendelkezésre bocsátó európai munkások hatalmas méretekben való bevándorlása, akiket gyakran sztrájk-törésre használtak fel. Ebben az időben azonban az Egyesült Államok mezőgazdasági-ipari jellege nagy befolyással volt a proletariátus osztályhelyzetére. Mint Engels írja³, »1848-ig hazai munkásosztályról csak kivételként lehetett beszélni. A munkások kis száma a keleti államokban nehéz próbára tette azt a reményt, hogy önálló paraszttá vagy burzsoává válhatik.« Valóban a munkások legnagyobb mozgalma ebben az időben a Nyugatra való áramlás törekvése volt. Sőt, *Georg Ewans*, New-York politikai munkásmozgalmának volt vezető-embere, a munkások nyugatra való átköltözésének szervezőjeként lépett fel.

Agrár Ligát szervezett ezzel a programmal, de a *munkásosztály deproletarizációja céljából*.⁴ Az Agrár Ligának nagy befolyása volt a munkások szakszervezeteire, amelyek 1850-ben kénytelenek voltak határozatot elfogadni az Agrár Liga tagjainak a szakszervezetekből való kizárására. Helyesen mondja a francia Chevalier, hogy Amerikában a munkások koalíciója azt jelentette: »Emeljétek a munkabérünket, vagy elmegyünk Nyugatra«. A XIX. század végén azonban a megfelelő szabad föld mindig kevesebb lett, megjelent a bérlők és a mezőgazdasági munkások hadserege.

Ugyanezekben az években hatalmas *agrárválságok* következtek be, részben az Egyesült Államok *ipari konjunktúrájával*, részben az agrár világválsággal kapcsolatban. A legfontosabb agrártermékek árai a XIX. század utolsó 13 éve alatt majdnem felükre zuhantak. Egyidejűleg a vasúti társaságok szállítási monopóliuma és tarifapolitikája meggyorsította a farmerség tönkremenetelét. Olyan helyzet alakult ki, amelyet a farmerek egyik legkiválóbb képviselője, a kansasi Puffer szenátor a következő módon jellemzett: »Korábban a tönkrement farmerek tovább tudtak vándorolni Nyugat felé. Mostmár sehova sem

¹ Lan id. mű 8. old.

² Jefimov id. mű 186. old.

³ Engels levele H. Schlüterhez 1892-ben.

⁴ Lan id. mű 65. old.

ehet tov
építhetne

Ez
sifejezés
mozgalma
Grange) v
ben alaku
csak korl
főként É
ellentétel

A t
hatatlan
Ennek a
világos,
játszott
helyi jel
öltöttek,
már a X
gazdaság
pedig a
»Néppár
politikai
földiek f
bankren
totta az
viszonyl
lényegéb
leendő p
követelés
háborúba
backe), r
A farmer
főként ez
szerint a
tával. En
adósokna

¹ L
² A

lehet tovább menni. Most harcolniuk kell régi házukért, ahelyett, hogy új lakást építhetnének.»¹

III.

Ez a harc a farmerek régi házaiért *hatalmas farmer* mozgalmakban jutott kifejezésre. Egyáltalán nem csodálatos, hogy a farmerek első hatalmas tömegmozgalma a vasútak tarifái ellen irányult. Ez Farmer Egyesület (Farmer's Grange) vagy a földművelés pártfogói társaságának a mozgalma volt. 1867-ben alakult meg és kb. két évig titkos szervezet maradt, amely az embereknek csak korlátozott körére terjedt ki. 1875-ben azonban 2 500 000 tagot számlált, főként Északon és Délen. A szegény farmerség és a gazdagok közötti belső ellentétek következtében gyorsan széthullt.²

A farmerek politikai szervezete azonban már szemmeláthatóan elodázhatatlan kérdéssé vált és követelte a megoldást ilyen vagy olyan formában. Ennek a politikának még nem volt meghatározva a programja, célja nem volt világos, de terveinek megvalósításával kapcsolatban egyre nagyobb szerepet játszott a *parlamentarizmus*. Politikai szervezetei kezdetben többé-kevésbé helyi jellegűek voltak, de az idők folyamán komolyabb országos méreteket öltöttek. Így a szervezet a Farmerek Szövetsége (Farmer's Alliance) név alatt már a XIX. század 70-es éveinek kezdetén megalakult, főként a nyugati mezőgazdasági jellegű államokban, a Farmer Egyesülettel történt egyesülés után pedig az Egyesült Államok minden államában elterjedt. Néhány államban »Néppárt«, vagy »People's Party« néven vett aktív részt az Egyesült Államok politikai életében. A farmerek kezdetleges, ösztönös követelései voltak a külföldiek földszerzésének megtiltása, a protekcionista rendszabályok és a nemzeti bankrendszer likvidálása. A farmerek eladósodása természetesen előmozdította az olcsó pénz kérdését, mint a legfontosabb politikai követelést. Ebben a viszonylatban a »Greenback« párt játszotta a legfontosabb szerepet, amely lényegében farmer és kispolgári mozgalom volt a törvényhozás segítségével leendő pénzügyi reform hozatalának céljával. A greenbackizmus híveinek fő követelése, amelytől nevét is kapta, abban állt, hogy fenntartsák a polgárháborúból megmaradt elértéktelenedett papírpénzt (zöld hátoldallal — »Greenback«), mivel ez segített volna a farmereknek megszabadulni adósságaiktól. A farmerek adóssága, amely a polgárháború időszakában és azután keletkezett, főként ezen az olcsó pénzen alapult, de a kormány a keleti ipar követelményei szerint a 60-as évek táján kezdte helyettesíteni a greenback-eket állandó valutával. Ennek hamarosan megmutatkozott a hatása az árak terén és a farmer-adósoknak sokkal több árut kellett eladniuk, hogy kifizessék egy vagy más

¹ Lan id. mű 143. old.

² Alapvető feladata volt a vasútak rabló tarifái elleni harc — írja Lan u. o. 143. old.

adósságukat.¹ A Greenback Párt a parlamenti választásokon 1878-ban közel egy millió szavazatot szedett össze, utána azonban gyorsan széthullt tarka összetétele és a vezetés hiánya miatt.« (Lásd Novaja Isztorija. Csaszty II. Moszkva, 1930. sztr. 151.)

Az adósok érdekében az olesó pénzért vívott harcukat a 80-as évek végén a *populisták* folytatták. Ennek a Néppártnak a programjában fő pont volt az ezüstpénz szabad verésének követelése. A populisták agitációja olyan sikeres volt, hogy az 1890. évi választásokon 38 képviselői és 3 szenátori, valamint 3 kormányzói helyet kaptak és egyes államok 7 törvényhozó testületében többséget nyertek. 1892-ben az elnökjelölt a populistáktól több mint egy millió szavazatot kapott, 80%-át Nyugaton és Délen.² Ez nagy veszélyt jelentett a nagyburzsoá pártok számára, ezért a demokraták elhatározták, hogy az ezüstpénz szabad verésének a követelését a maguk programjába is felveszik, aminek következtében az 1896. évi elnökválasztásokon a populisták a demokrata jelöltre szavaztak. A demokraták azonban erre való tekintet nélkül is vereséget szenvedtek és ezzel a populista párt is szétesett.

Ha az amerikai kispolgárság körében az volt a vélemény, hogy a farmer az Egyesült Államok gerince, akkor ennek a jelszónak semmiképpen sem felelt meg a farmertömegek *politikai* jelentősége. A négerek formális felszabadítása a polgárháború után a mezőgazdasági lakosságot megnövelte s így ez hordozója lehetett volna egy hatalmas szociális mozgalomnak a mezőgazdasági lakosság megerősítésének érdekében általában. »A négerek emancipált tömegei azonban nem kaptak sem földet, amelyet megművelhettek volna, sem lakást, amelyben élhettek volna. Mindezek hiányában műveletlenségük miatt az új viszonyokhoz való fejlettségük hiányában a szegény, a felszított faji gyűlölettel szemben védtelen négerek sorsukra voltak hagyva, régi gazdájuk kényére-kedvére, akik most még súlyosabb feltételek mellett alkalmazták őket, mint amilyenekben a polgárháborúig éltek. Valószínű, hogy az utóbbi századokban felszabadított parasztok sehol sem kerültek olyan sajnálatos körülmények közé, mint az emancipált fekete rabszolgák Amerikában. A négereknek felszabadulásuk utáni helyzetét így írja le Lan :³ E szerint a formális felszabadítás nem számolt le a rabszolgatartó rendszer reális erőivel Délen, hanem a rabszolgatartó kizsákmányolás elemeit a kapitalista kizsákmányolás elemeivel kapcsolta össze. A szavazati jogot nyert négerek a köztársaságiakhoz, »felszabadítóikhoz« csatlakoztak, az északi ipari tőke híveihez, hogy még jobban kiéleződjék az ellentét a volt fehér rabszolgatartók és a volt néger rabszolgák között. Az, ami itt a faji ellentét külső képében jelenik meg, lényegében osztály-ellentét, amelyben összekeverednek a rabszolgatartó és a kapitalista kizsákmányolás elemei. A feudális kizsákmányolás specifikus formái azonban itt nem ütköznek ki különösen.

¹ Lan id. mű 144. old.

² Lan id. mű 144. old.

³ Id. mű 95. old.

Ezek kezdettől fogva összekeveredtek a kizsákmányolás rabszolga formáival. Valóban a polgárháború után a rabszolgaság maradványai jellemző vonásokat mutattak, amelyek — Lenin szavai szerint — semmiben sem különböztek a feudalizmus maradványaitól gazdasági vonatkozásban. Lenin emellett még tekintetbe veszi a »részesbérloket«, akikről már fentebb beszéltünk. Jefimov teljes joggal hangsúlyozza,¹ hogyha Lenin az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (OSzDMP) agrár-programmjának a kidolgozásánál az első tervben kidomborította a rabszolgaság és feudalizmus hasonló vonásait, akkor azt azért tette, »hogy hangsúlyozza mind az egyikkel, mind a másikkal való harc hasonló forradalmi módszereinek a szükségességét.«

IV.

Ilyen értelemben mutatnak az úgynevezett »új feudalizmusra« is, amely a Déli államok proletariátusának specifikus kizsákmányolását napjainkig is jellemzi. 1929-ben Délen még 10 órás munkanap uralkodott, a munkabér azonban 51%-kal alacsonyabb volt mint Északon.² Délen a vállalkozók nem engedik meg a munkásoknak, hogy beiratkozzanak a szakszervezetekbe. »Dél új ipari területein egész városok tartoznak a vállalkozókhoz, akik rendőrséget, iskolát és templomot tartanak fenn... A vállalkozók és a munkások közötti kölcsönös viszonyok azokra a kölcsönös viszonyokra emlékeztetnek, amelyek az ültetvényesek és a rabszolgák között álltak fenn a polgárháborúig«. Minden szó, minden mozdulat a gazda ellenőrzése alatt áll.³ Még rosszabb a néger munkások helyzete a mezőgazdaságban. »Hiába telt el 70 esztendő a rabszolgák felszabadítása óta, a négerek milliói megmaradtak rabszolgáknak, ugyanazokon az ültetvényeken, amelyeken valamikor őseik éltek... mindenütt a legnehezebb és a legkevébbé megfizetett munkát végzik. A textil- és az élelmiszeriparban a négerek átlagmunkabére 30%-kal alacsonyabb a fehér munkásokénál, a kémiai iparban és a szállításban pedig 40%-kal. Jellemző az is, hogy az Egyesült Államok összes háziszolgáinak több mint egyharmada néger...«⁴ A 12 milliónyi néger lakosságból az Egyesült Államokban kb. 80% él Délen... 5 millió néger lakos összpontosul 325 déli mezőgazdasági County-ban. 1920-ban Délen 178 500 néger volt a farmok hatalmában, 1930-ban pedig csak 140 500. Ugyanebben az időben a néger részesbérloők száma megnövekedett. Az Egyesült Államok déli részén dolgozó 2 milliónyi önálló néger lakosságból több mint 80% napszámos és részesbérloő... »a déli bérloők élete ténylegesen, különösen ha az néger, sötétebb, mint a jobbágy életével kapcsolatos elképzelésünk«,

¹ Id. mű 193. old.

² Lan id. mű 427., 428. old.

³ Daily Worker 1930. III. 26.

⁴ Idézi Lan 456 old.

— mondja Lan. Hozzáteszi azonban, hogy az az amerikai »szegődményes szolga« (peon), aki adósságát dolgozza le, ugyanúgy rabszolgának érzi magát, mint ahogy ősei érezték magukat a polgárháborúig az Egyesült Államokban. Kétségtelen, mint erre már Lenin is rámutatott, az Egyesült Államokban még megvan a rabszolgatartó időszak néhány maradványa, amelyekbe — mint tudjuk — néhány feudális elem is vegyült. Ha azonban kiterjesztjük a feudalizmus többé-kevésbé szimbolikus jelentőségét és átvitt értelmét a kapitalista ipar viszonyaira és pl. »iparbárókról« beszélünk abban az értelemben, mint a középkor feudális báróiról: ha nem teszünk pontos különbséget jobbágyok és rabszolgák között és ha azzal érvelünk, hogy minek »érzi magát« a kizsákmányolt, akkor sohasem tudjuk az amerikai feudalizmus kérdését megoldani. Valóban a feudalizmus, történetileg tekintve, hosszadalmas folyamat, amelynek egyes fázisai megismétlődhetnek más társadalmi rendszeren belül is. Mint tudjuk, ezek a rabszolgaság egyes tüneteivel is vegyülhetnek és együtt mehetnek át még a kapitalizmusba is. Emellett döntő jelentőségű a kizsákmányolás uralkodó történeti formája, nem pedig más történeti rendszerek alkatrészei.

Engels nagyon világosan mutat rá arra, hogy »Amerika kedvező talaján, ahol semmiféle középkori rom nem zárta el az utat, a történelem a burzsoa rendszer elemeivel kezdődik, amint azok a XVII. században kialakultak.« (A munkásosztály helyzete Angliában, 46., 47. old. oroszul) Ha az egykori burzsoa társadalomnak eme elemeihez hozzászámítjuk a feudalizmus és rabszolgatartó rendszer elemeit, amelyeket nem lehet mindig egymással azonosítani, csak adott esetekben, mint ahogy Lenin rámutatott, akkor ebből nem következik, hogy az amerikai kapitalizmus az amerikai feudalizmus talaján fejlődött ki, hanem ellenkezőleg, Angliának ama kísérletei elleni harcban fejlődött ki, hogy mesterségesen teremtsen feudális rendszert Amerikában. Az amerikai gyarmatok győztek, mielőtt Anglia a feudális rendszert meghonosította volna Amerikában. Ha ennek ellenére a feudalizmus néhány eleme, amely néha a rabszolgaság elemeivel vegyült össze, elég erős volt, hogy még a leghatalmasabb kapitalizmus feltételei között is fennmaradjon, ez az amerikai kapitalizmus specifikus fejlődésével és nem a specifikus amerikai feudalizmus bármilyen történeti formájával van kapcsolatban.

V.

Tudjuk, hogy II. Károly angol király Baltimore lord részére Maryland kolóniára szóló adománylevelében 1662-ben megengedte, hogy nemesi birtokokat (manorokat) létesítsen, ennek a tartománynak bármely részében és minden ilyen nemesi birtokon (manor) engedélyezte a földesúri bíraskodást. Ez a függőség azonban annyira jelentéktelen volt, hogy »a skótok és az írek... merészen és a szabályok megkerülésével elfoglalták Connestor földesúri birtokát (manorját) — 80 000 acre legjobb grófi földet és amikor a gyarmat

tulajdonosának sheriffje megjelent a bér behajtására, megverték és hivatalos hatalmának jelvényét, a láncot letépték a melléről és elkergették». A feudális elnyomás alóli menekülés lehetősége annyira reális volt, írja Jefimov,¹ hogy a feudális rendszer mint ilyen Észak-Amerikában nem is gyökeresedett meg. Természetesen voltak itt a feudális viszonyoknak elemei, voltak hatalmas nagybirtokok, helyenként bért fizettek a föld tulajdonosának, volt ideiglenes »szegődményes szolgálai« függőség, azonban az európai feudális rend a robottal, a hűbéri viszonyokkal, bár helyenként kialakult (különösen a francia és holland gyarmatokon), sehol sem szilárdult meg». Ilyenképen a gazdasági és politikai helyzet teljesen megmagyarázza az amerikai kapitalizmus keletkezésének kérdését. Ez is a feudalizmusból származik, azonban *nem az amerikai, hanem az európai* feudalizmusból, amely elől a gyarmatosok Amerikába menekültek, ahol minden erejükkel szembehelyezkedtek minden feudális intézménynek amerikai talajon való meghonosítására irányuló kísérletével. (Maga Lan mutat rá (id. mű 17. old.), hogy »Az amerikai forradalom részben sajátos brit polgárháború volt. Az angol whig-ek segítettek a felkelő gyarmatoknak saját hívük, Goy generális útján, aki a királyi csapatokat vezette Amerikában«.)

Ebben a harcban ők győztek és eltávolították a feudális elemeket, amelyek a kapitalista rendszer teljes felvirágzását a legnagyobb mértékben zavarhatták volna. Nem semmisítették meg azonban a feudális, sőt a rabszolgatartó rendszernek sem azokat az elemeit, amelyek a *kapitalista kizsákmányolással közös jellegűek* voltak és elősegítették azt. Ezek miatt az elemek miatt, azonban épen úgy nem lehet feudalizmusról beszélni Amerikában, mint ahogy nem lehet amerikai *rabszolgatartó rendszerről* sem beszélni a rabszolgatartó viszonyok és maradványok néhány, kétségtelenül erős eleme miatt. A feudális és rabszolgatartó kizsákmányolásnak ezeket az elemeit és maradványait, amelyek a világ leghatalmasabb kapitalista rendszerében rögződtek meg, csak azok tudják legyőzni, akik az embernek ember által való mindenféle kizsákmányolásának a megsemmisítéséért harcolnak. Ilyen célt nem a kapitalisták, nem a burzsoá társadalom, hanem épen ennek a rendszernek a »sírásói« az Egyesült Államok haladó munkásai, kommunistái tűztek ki maguk elé, akik ebben a vonatkozásban követelik a »fehér földesurak és kapitalisták földjeinek elkobzását a néger parasztság számára«.

Így kapcsolódik az amerikai kapitalizmus eredetének és ellentmondásainak a kérdése ennek a rendszernek és ezzel együtt a kizsákmányolás minden fajtájának a pusztulásához.

Ezeknek a »sírásoknak«, a szervezett proletariátusnak a jelentkezése és kifejlődése azonban az amerikai kapitalizmussal kapcsolatos *alapvető kérdések egyike*. Az amerikai proletariátus kialakulása, mint láttuk, szoros kapcsolatban

¹ Jefimov: Szevernaja Amerika k 70–80-k godak XVIII. veka 27. old.

van a kapitalista kifejlődésnek eseményeivel az Egyesült Államok mezőgazdaságában, főként a nyugati szabad földekkel.

Ez a körülmény azonban, ha rá mutat is a munkásmozgalom egyik sajátosságára, távolról sem meríti ki az egész kérdést, hanem csak aláhúzza az északamerikai társadalom bizonyos adott időszakának *agrárjellegét*, amelynek megvolt a maga hatása a XIX. század második felében. Ezzel kapcsolatban is világos azonban, hogy ez a fejlődés kapitalista feltételek között folyt le, nem pedig feudális feltételek között.

»Az átmenet korának differenciálatlansága, bonyolultsága és tarkasága«, amelyek kapcsolatban vannak a feudalizmussal, vagy a feudalizmusra emlékeztetnek, alkották meg a legendát a feudalizmusról nemcsak a nyilvánvalóan kapitalista viszonyok között, hanem az ókori Keleten is.¹ A történeti tények arról beszélnek, hogy »az ókori Kelet osztálytársadalma, mint rabszolgatartó társadalom alakult ki, annak legkorábbi, tehát legprimitívebb formájában, amely a közösségi viszonyok nagy szilárdságát és az adós rabszolgaság széles elterjedtségét feltételezte. Ez a primitívség fejeződik ki abban, hogy az ókori keleti rabszolgaság gyakran az ú. n. patriarchális, házi rabszolgaság és adós rabszolgaság kevéssé differenciálódott alakjában lép fel, stb«. Ezek a formák ilyen módon nem a *feudalizmus ismertetőjelei*, hanem megvannak a tisztán rabszolgatartó társadalomban is, a feudalizmus néhány elemével együtt és kétségtelenül megvannak a kapitalista társadalomban is, mint megvoltak 1865-ig az Egyesült Államokban és bizonyos mértékben megvannak az Egyesült Államok mai magas fejlettségű kapitalizmusában is.



¹ Lásd Isztorija drevnyego mira. I. köt. Moszkva. 1937. 7. old.

mezőgazdasági

m egyik sár-
k aláhúzza az
gét, amelynek
apcsolatban is
folyt le, nem

és tarkasága,
usra emléke-
nyilvánvalóan
téneti tények
rabszolgatartó
formájában,
olgaság sőt
hogy az ókori
gaság és adó-
 Ezek a formák
nak a tisztán
rel együtt és
t megváltak
k az Egyesült

TARTALOMJEGYZÉK

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK:

| | |
|---|-----|
| <i>Bolgár Elek</i> : A kapitalizmus fejlődésének alapvető kérdései az Egyesült Államokban a szovjet történeti irodalom fényénél | 1 |
| <i>Fülep Lajos</i> : Izsó Miklós | 27 |
| <i>Révész Imre</i> : Lamennais és a magyarok | 35 |
| <i>Bulla Béla</i> : A szilárd kéreg domborzata fejlődésének alapsajátosságai és törvényei | 123 |
| <i>Nádor György</i> : A tudomány fogalmáról | 137 |

BESZÁMOLÓK — FŐBIZOTTSÁGI VITÁK:

| | |
|---|-----|
| A Klasszika-filológiai Állandó Bizottság munkájának megvitatása | 149 |
| Beszámoló a Magyar Földrajzi Társaság 1953 szeptember 12-én, Budapesten rendezett jubileumi üléséről és a 13-án és 14-én Zircen tartott Reguly Antal emlékének szentelt IX. vándorgyűlésről | 163 |
| »A hellenizmus és történeti szerepe« | 167 |
| <i>Ágoston György</i> : A közösségi nevelés és az úttörőmozgalom c. könyvének vitája... | 183 |
| Közlemény a Filozófiai Évkönyv I. 1953 október 14-én rendezett olvasóértekezletéről | 191 |

KÖNYVBÍRÁLAT — KÖNYVISMERTETÉS:

| | |
|--|-----|
| <i>Székely Endréné</i> : V. G. Bjelinszkij »Válogatott pedagógiai művei« | 193 |
| <i>Castiglione László</i> : N. A. Maskin, Augustus principatusa, kialakulása és társadalmi lényege | 197 |
| <i>Schmidt Péter</i> : Eörsi Gyula »Az amerikai igazságszolgáltatása« | 209 |

TUDOMÁNYOS KRÓNIKA:

| | |
|---------------------------|-----|
| Az osztály életéből | 213 |
|---------------------------|-----|